

ISSN 1452-2179

BALKAN TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ

4

Prizren
Mart - 2006

ESKİ YUGOSLAVYA BÖLGELERİNDE TÜRKÇENİN ÖĞRETİMİ

Nimetullah HAFIZ*

Eski Yugoslavya'nın büyük bir kısmı beş yüz yıl kadar Osmanlı Yönetimi altında bulunmuştur. Bu nedenle Yugoslavya'nın tüm bölgelerinde Türk dili, edebiyatı, folkloru, müziği, gelenek ve görenek gibi zenginliğinde büyük ölçüde Türk mirası bulunmaktadır. Bu yüzdendir ki bura ulus ve halkların tarihleri, dilleri, edebiyatları, folklorleri, müzikleri, tek sözcükle kültürleri araştırma ve incelenmelerinde ister istemez Türk dilinin öğrenilmesine büyük gereksinme vardır.

1912 yılına dek Osmanlı İmparatorluğu döneminde az çok Bosna Hersek'te, daha çok Türk ulusunun kabarık sayıya yaşadığı Kosova ve Makedonya bölgelerinde Türk dilinde eğitim sibyan (dört yıllık ilkokul) ve medreselerde yapılmıştır. Daha geçlerde, yani XIX. yüzyılın sonlarında bu dini mekteplerden başka iptidai (ilkokul), rüştiye (orta okul), idadiye (lise) ve darülmualim (öğretmen okulu) da kurduktan sonra bu dilde eğitim sürdürülmüştür. 1912 yılından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardan çekilişinden sonra, bura Türklerinin büyük bir kısmı zaman zaman Anadolu topraklarına göçetmeye başlamalarıyla birlikte, ilk olarak Sırbistan, ondan sonra da Yugoslavya Krallığı devleti, bu memlekette yaşamlarını sürdürmeye devam eden Türk halkına anadillerindeki eğitimlerine devam etmelerine izin vermediğinden bu bölgelerdeki Türk dili eğitim ve öğretiminin gittikçe azalmasına neden olmuştur. Fakat nedense 1912 yılından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun bıraktığı iz ve kültür zenginliklerini yok etme girişimlerinde ne kadar çalışılmışsa, zamanla Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki tarihin kendi ulus tarihi yararına son derece önemli olduğu kanaatine varan ilk olarak Kırallık, daha sonraları Tito Yugoslavyası memleketinde yaşayan ulus ve halklar Türk dilini öğrenmek için bir sürü uğra-

* Prof. Dr., Priştine Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi, Priştine

şılarda bulunmuştur. Örnek olarak Krallık döneminde yaşayan birkaç Sırp büyüklerinin adlarını zikretmeden geçemeyeceğim, örneğin: Yanko Kadiç, Miša Anastasiyeviç, Branislav Nuşiç, Panta Gavriloviç, Todor Stankoviç, Stoyan Kapetanoviç, Voyislav İliç, Grigoriy Bojinoviç, Yelena Dimitriyeviç, Noviça Rakoçeviç gibi daha bir sürü ad yapmış kişiler. Buna benzer daha birçok Sırp büyükleri Türk dilinin, kendi ulusları tarihi için son derece önemli bir dil olduğunu değerini sezmele 1925 yılında Belgrat'ta Felsefe Fakültesi'nde Doğu Bilimler Filolojisi Kürsüsü'nü kurdular.

Yirmi yıl sonra, yani 1944 yılının Aralık ayında, Tito Yugoslavyası Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Karadağ, Sırbistan ve Makedonya adlı altı cumhuriyetten kuruldu. Sırbistan Cumhuriyeti'nde ise Voyvodina ve Kosova Özerk Bölgeleri de bulunuyordu. Slovenya'da Slovenler, Hırvatistan'da Hırvatlar, Sırp ve Boşnaklar, Bosna Hersek'te Boşnaklar, Sırp ve Hırvatlar, Karadağ'da Karadağlılar, Sırp, Boşnaklar ve Arnavutlar, Sırbistan'da Sırp, Karadağlılar ve Sancak Boşnakları, Macarlar, Arnavutlar, Romlar (Çingeneler), Gorahlılar (Müslüman Pomaklar), Türkler, Makedonya'da ise Makedonlar, Arnavutlar, Sırp, Torbeşler (Müslüman Pomaklar) ve Türkler yaşamaktadır. Makedonya Cumhuriyeti'nde ve Sırbistan Cumhuriyeti'nin güneyinde yer alan Kosova özerk Bölgesi'nde kabarık sayıya Türk halkı yaşadığından Makedonya Cumhuriyeti'nde Türk dilinde hem "Birlik" gayetesi yayınlanmaya, hem de Türk okulları çalışmaya başladı. Kosova Özerk Bölgesi'nde ise bu Türk ulusunun hakkı çiğnenmiştir. Bura Türk halkı bu hakka ancak 1951 yılında sahip olabildi. Böylece bu yıldan itibaren hem Makedonya Cumhuriyeti'nde hem de Kosova Özerk Bölgesi'nde ilk ve orta okullarda kendi ana dilleri olarak öğrenim görmeye devam etmiştir. Daha ileride Türk dilinde öğretmen ve yüksek pedagoji okulu da açılıp çalışmaya başlamıştır. Daha ileride hem Makedonya Cumhuriyeti'nde hem de Kosova Özerk Bölgesi'nde çalışmaya başlaya bir de Türk dilinde öğretmen ve yüksek pedagoji okulları da açılıp çalışmaya başlamıştır. Daha geçlerde bu yüksek pedagoji okulları kapatılarak onların yerine 1972 yılında Priştine Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde Şarkiyat Bölümü, Üsküpte 1976 yılında Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1988 yılında ise yine Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi'nde Türk öğrencilerine ayrıca Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü açılıp çalışmaya başlamıştır. Bu bölüm ve kürsülerde Türk öğrencilerine Türk dilinde Arnavut ve Boşnak öğrencilerine ise Arnavut ve Sırp dilinde Türk dili ve edebiyatı dersleri verilmiştir.

2001/02 okul yılında ise Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi'nde Türk dili dünya dili olarak öteki dünya dilleri arasına girmiştir. Bu nedenle Eski Yugoslavya bölgelerinde Türk dili öğretimini:

1. Yabancı dil olarak,
  2. Ana dili olarak ve
  3. Dünya dili olarak
- diye üç bölüm üzerinde durmayı uygun buluyoruz..

1. Yabancı Dil olarak Türkçe'nin Öğretimi.-

a) Belgrat'ta Şarkiyat Kürsüsü'nde.-

1925 yılından bu yana Belgrat Üniversitesi Filoloji Fakültesi'nde Şarkiyat Bölümü günümüze dek sürdürmektedir. Başlangıcında Türk dili dersleri Arap dili dersleriyle birlikte dört yıl öğrenim gördüyordu, Bu derslerin yanında Fars edebiyatı dersleri de vardı. Bu derste Fars edebiyatı ile ilgili genel bilgi verilirken özel olarak özel olarak Firdevsî'nin "Şahname eseri ve Ömer Hayyam'ın dörtlükleri üzerinde durulup felsefi düşünceleri incelenirdi. Bu dersi veren Prof. Dr. Fehim Bayraktareviç idi. Aslen Prof. Dr. Fehim Bayraktareviç bu Şarkiyat Bölümü'nün kurucusu da idi. Arap dili ile Türk dili yabancı dil olarak Sırp dilinde verilir. 1960 yıllarında Arap memleketlerinden (daha çok Mısır ve Irak'tan), daha geçlerde ise (1964) Türkiye cumhuriyeti'nde okutmanlar temin olundu ve büzden bu iki yabancı dilleri öğretimi bir kat daha kolaylaştı. Türk dili derslerini Bölüm kurucusu Prof. Dr. Fehim Bayraktareviç veriyor, asistanlığını ise O süre Hasan Kaleşi yapıyordu. Edebiyat derslerini ise veren Dr. Mariya Cukanoviç idi. Türk dilbilgisi dersi alıştırmalarıyla birlikte Prof. Dr. Fehim Bayraktareviç'in hazırladığı skripte ile gidertiliyordu. Bu skripte 1962 yılında Türk dili açıklamaları Sırp dilinde, Türk dilindeki örnekler ise Arap hurufatında "Osnovi Turske gramatike" adıyla yayınlandı. Daha geçlerde Türk dili asistanı Slavoljub Cinciç Bölümün I. Ve II. Sınıfları için şapilografıla "Ucbenik turskog jezika" (Türk Dili Ders Kitabı) alıştırma ve alıştırma sözükleriyle birlikte Türk dilbilgisi kitabını yayınladı. Bu kitabın beş baskısı var. Beşinci baskısı Priştine'ne 1998 yılında Bölge Kitap Yayıma Kurumu aracılığıyla basıldı. Bu kitap temel Türkçe programına göre hazırlanmıştır.

b) Sarayevoda Şarkiyat Bölümü'nde.-

Bosna Hersek'te Osmanlı İmparatorluğu idaresinden sonra Boşnak şarkiyatçıların bir sürü bilimsel araştırmaları vardır ama ne yazık ki 1944 yılından 1950 yılına dek Türk dili öğretimine pek önem verilmemiştir. Fakat 1950 yılında her cumhuriyete kendi tarihini araştırma ve incelemeleri için önem vermelerinden Bosna Hersek Cumhuriyeti'nin de 400 yıldan fazla Osmanlı İmparatorluğu döneminin araştırılması ve incelenmesi için ve bu

uzun dönem le ilgili tarhsel evrak ve malzeme derlemeleri için Bosna-Hersek Cumhuriyeti Meclisi 1950 yılında Sarayevoda Şarkiyat Enstitüsü'nün kurulması hakkında karar getirmiştir. Bu dönem ile ilgili evrakların çoğu Türk, Arap ve Fars dilinde yazılı olduklarından bu dillerlerin öğretilmesi için Sarayevoda Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde bir Şarkiyat Bölümü'nün de açılmasına ihtiyaç görülmüştür ve böylece aynı yılda bu bölüm kuruldu. Bu Enstitü'nün ve Bölüm'ün kurucusu Akademik Prof. Nedim Filipoviç'tir. Bu Enstitü'de çalışan uzmanların çoğu 1992 yılına dek bu Şarkiyat Bölümü'nden mezun olanlardır. Ne yazık ki 17. Mayıs 1992 yılında bu değerli Şarkiyat Enstitüsü Sırp tarafından yakılmış ve böylece kırk yıldan fazla zaman içinde derlenmiş olan 5300 özgün yazma eser ve 300.000 Bosna Hersek arşiviyle ilgili özgün evraklarla birlikte küle dönmüştür.

2. Ana Dili Olarak Türkçe'nin Eğitimi

a) Makedonya Cumhuriyeti'nde.-

Eski Yugoslavya'nın güney bölgelerinde, daha doğrusu Makedonya Cumhuriyeti'nde ve Sırbistan'ın güneyinde yer alan Kosova Özerk Bölgesi'nde öteki ulus ve halklarla birlikte Türk halkı da yaşamaktadır. Aralık 1944 yılında Makedonca ve Arnavutça yayınlanmaya başlayan gazete ve dergiler yanında bir de Türk dilinde "Birlik" gazetesinin ilk sayısı basından çıktı. Bu tarihten itibaren, öteki ulus ve halklarda olduğu gibi Türk halkına da ana dillerinde Türkçe öğrenim görme hakkına sahip olmuştur. Bu yıllarda kadrosuzluk nedeniyle 3500 kadar Türk öğrencisi vardı. Fakat 1947'de Üsküp'te öğretmen okulu açılarak Türkçe eğitim görülmeye başlanmıştır. Böylece Türk dili eğitim için kadro yetiştirmekle Türk öğrencilerinin ve onlarla birlikte ana okulu, ilkokul, ortaokul, lise ve diğer mesleki okullarının sayıları da çoğalmaya başlamıştır, çünkü 1952 yılındaki nüfus sayımında 205.000 Türk olarak kayıt olunmuştur. Böylece Türk öğrencilerin de sayısı 11.500' ü bulmuştu. 1954 yılından sonra 157.000 Türkün büyük bir sayısı Türkiye'ye, az bir sayıda da Avrupa memleketlerine göç etmesiyle ve bu yüzden Türk öğrenci sayısının 6.000'e öğretmen kadrosunun da gittikçe azalmasıyla Türk okullarındaki sınıflar da kapatılmaya başlandı.

Türk okullarında hemen her ders Türk dilinde yapılırdı. Okuma kitapları, Matematik, tarih, Fransızca, biyoloji, kimya, fizik... gibi kimi kitaplar. Türk dilinde yayınlanmaya başladı. Türk dilbilgisi ilk önce Türkiye'de yayınlanan kitapların getirilmesiyle hazırlanırdı. Daha geçlerde Şükrü Ramo'da ilk "Dilbilgisi" kitabını hazırlayıp Üsküp'te bastı (1959). On yıl sonra (1969) Süreyya Yusuf da Türk ortaokullar için yani bir "Türk Dilbilgisi" kitabını aynen Üsküp'te yayınladı. Fakat bu kitapların yanı sıra

Türkiye’de yayınlanan dilbilgisi kitapları da getirilip Yugoslavya eğitiminin plan ve programlarına göre kullanılmıştır.

b) Kosova’da.-

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, 29 Kasım 1945 tarihinde yeni Tito Yugoslavyası’nın kuruluşunda Sırbistan Cumhuriyeti’nin güneyinde bulunan Kosova Özerk Bölgesi’ndeki Türk halkının azınlık hakkı çığnenmiştir. Makedonya Cumhuriyeti’nde öteki ulus ve halklar gibi Makedon ve Arnavut dilinde yayınladıkları, anaokulu, ilk ve orta okulları eğitim ve öğretimlerini sürdürürken Kosova’daki Türkler ancak Arnavutça veya Sırpça okullarda eğitim görmeye mecbur kalmışlardır. Fakat 20 Mart 1951 yılında öteki tüm azınlıkların varlıkları gibi Türk varlığının da kabul edilmesinden ve Türk halkının da kendi anadilinde eğitim yapabilmeleri kararı çıkmasından sonra Türk dilinde 1951/52 öğretim yılında ilkokullar açılmış ve böylece Kosova’da Türk öğrencileri de öteki ulus ve halklar gibi kendi anadillerinde eğitimlerini sürdürmeye başlamışlardır. Hemen kadro yetiştirilmesi için Üsküp’te ve Priştine’de yaz ve kış kursları düzenlemişlerdir. İlk olarak sekiz yıllık, daha geçlerde ilk, orta okullar ve liseler de eğitim ve öğretim devam ettirildi. Makedonya Cumhuriyeti’nde olduğu gibi 1956-1958 yıllarındaki göçler yüzünden bu bölgedeki Türk okullarında da kadro eksikliği ortaya çıktı. Bu eksiklikleri gidermek için 1964/65 okul yılında Prizren’de bir öğretmen okulu da açıldı. Fakat zamanla durum yine değişiyor ve bu öğretmen okulu da kapandıktan sonra onun yerine iki yıllık Yüksek pedagoji okulu açılıyor.

3. Dünya Dili Olarak Türkçe’nin Öğretimi

Son Kosova olaylarından sonra bir buçuk yıl içinde bir sürü güçlüklerle karşılaşmakla birlikte Priştine Üniversitesi, Filoloji Fakültesi’nde söz konusu olan Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü yine yine eğitim düzeyine girmiş durumdadır. Fakat bu yıl tüm Avrupa Üniversitelerinde olduğu gibi Priştine Üniversitesi’nde de Bolonya’da imzalanan yeni üniversite programını uygulanması çalışılacaktır. Bu yeni Bolonya programının formülü şöyledir: 3 + 2 + 3. Böylelikle bu yıldan itibaren Priştine Üniversitesi’nde eğitim gören tüm öğrenciler üç yıl ıldan sonra daha iki yıl eğitim gördükten sonra “mastır” diplomasını alacaktır ve ondan sonra devam etmek isterse daha üç yıl doktora derslerine ve tez hazırlamasına devam edebilir. Tezini de savunduktan sonra bilim dokoru ünvanına sahip olacaktır. Bu 2001/02 okul yılında bu yeni programla öğretime başlandı. Şimdilik üç yıllık özel program da hazırlandı. Fakat program hazırlamalarında dünya dilleri ile ilgili plan hazırlanırken Türk dilinin çok konuşulan ve bu dille Çin devletinden Adriyatik

kıyılarına dek hatta Almanya, Fransa ve hatta İngiltere'ye dek bu dille rahat rahat anlaşılabilindiğinden ve bu dille 250.000.000 kadar dünyada konuşulduğundan Arap dilinden daha ön sıralarda Türk dilinin yer alması kararlaştırıldı. Bu nedenle bu yıl Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Dekanlığı'nda Türk dili dünya dili olarak kabul edilmiştir ve bu yüzden bu okul yılından sonra her bölümde bir dünya dili olarak İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Arapça dilleri yerine iki yıl Türk dilini seçebilir ve bu dil sınavlarına çıkabilir.

Özet: Eski Yugoslavya'nın büyük bir kısmı beş yüz yıl kadar Osmanlı yönetimi altında bulunmuştur. Bu yüzden Yugoslavya'nın tüm bölgelerinde Türk dili, edebiyatı, folkloru gibi zenginlikler Türk mirası olarak kalmıştır. Bu bölgede Osmanlı İmparatorluğunun izleri 1912 yılından başlayarak silinmeye çalışılmışsa da 1925 yılında Belgrad'da Felsefe Fakültesinde kurulan Şarkiyat Kürsüsünde Türk dili de yabancı dil olarak öğretilmeye başlandı.

Bu bildiriye eski Yugoslavya bölgelerinde Türk dili öğreten birimler ve Türk dili öğretimine yer verilecektir.

Abstract: A major part of the Former Yugoslavia had been under the Ottoman rule for nearly 500 years. This is why in all regions of Yugoslavia the Turkish language, literature and folklore has been maintained as a Turkish heritage. Beginning from 1912, attempts were made to eradicate the traces of the Ottoman Empire; however, in 1925, with the founding of the "Department for Oriental Studies" under the Faculty of Philosophy in Belgrade, Turkish was started to be taught as a foreign language.

This paper will include the Turkish-teaching institutions and Turkish education in the former Yugoslavia.

K a y n a k ç a

1. ABBAS, Zerrin Bedri, "Makedonya'da Türklerin Eğitimi (1912-1996)", Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı – Bildiriler, Ankara, 1999, s. 283-300.
2. HAFIZ, Nimetullah, "Yugoslavya'da Türkçe Öğretim (Üniversite düzeyinde)", Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı – Bildiriler, Ankara, 1999, s. 245-250.

3. HAYBER, Dr. Abdülkadir, "Makedonya'da Türkçe Öğretimi (Üniversite Düzeyinde)", Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni – Bildiriler, Ankara, 1999, s. 301-307.
4. KORO, Bedrettin, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kosova'da Türkçe Eğitiminin 50. Yılı", Türkçem Çocuk Dergisi, Sayı 15, Prizren.
5. LİKA, Salih, "Yugoslavya'da Türkçe Eğitim Hayatı (İlkokul ve ortaokul düzeyinde)", Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni – Bildiriler, Ankara, 1999, s. 215-243.
6. TEODOSİYEVIÇ, Dr. Miryana, "Sırp Aydınları Arasında Türkçeyi Bilenler", Çiğ Dergisi, Sayı 8, s. 26-28.
7. TÜRKEL, Ali, "Bosna Hersek'te Türkoloji'nin Tarihi – Sorunlar, Öneriler", Uluslararası Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu, 11-13 Mayıs 2000, İstanbul, Ankara 2000, s. 165-173.